

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ЗАГРОЗИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ ОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Бабіков О.П.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та процесу*

*Київського університету права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Негласне одержання інформації розглядається як одна з найдавніших, ефективних форм доказування, що надає можливість, завдяки фіксуванню на технічні носії, відтворити перед учасниками кримінального процесу аутентичну картину подій, що відбувалися. Без ризиків невірною сприйняття чи поганої пам'яті, що характерне для свідчень особи, переформатування одержаних відомостей слідчим, яким після сприйняття інформації вона відображається на паперових носіях вже з урахуванням його особистості, власного досвіду, настрою, ставлення до подій. З другого боку, негласні заходи одержання інформації обмежують гарантовані міжнародними актами та національним законодавством права і свободи людини, відбувається втручання у її приватне життя, таємницю спілкування, порушується недоторканість житла та інші права і свободи, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому слід пам'ятати, що не завдання кримінального судочинства (викриття осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, притягнення їх до кримінальної відповідальності), а саме утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначено головним обов'язком держави у ст. 3 Конституції України.¹

Тому на відміну від інших слідчих дій, особа яка приймає рішення щодо необхідності та можливості проведення НС(Р)Д має враховувати не лише інтереси кримінального судочинства, а й обов'язок забезпечити права і свободи людини, зважувати доцільність та наявні ризики,

---

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

забезпечити баланс таких інтересів та уникати невиправданого обмеження прав і свобод.

Саме питання досягнення балансу між зазначеними інтересами і становить найбільшу складність в організації та проведенні НС(Р)Д. Відсутність підстав для їх застосування, порушення вимог кримінального процесуального закону щодо винятковості таких заходів, недотримання процедури проведення заходів та збереження одержаної інформації, недотримання умов та обмежень під час контролю за вчиненням злочину, є визначальними факторами, що впливають на оцінку одержаних за результатами проведення НС(Р)Д доказів щодо їх допустимості.

Проведення негласних заходів, спрямованих на одержання інформації, і насамперед пов'язаних з втручанням у приватне життя, порушенням таємниці спілкування, кореспонденції, недоторканості житла, також обумовлює необхідність зважувати ефект від їх застосування у кримінальному судочинстві та можливі загрози зловживань з боку співробітників правоохоронних органів, безпідставного обмеження прав людини і громадянина, використання одержаної інформації не в інтересах забезпечення правопорядку.

Оцінюючи доцільність та загрози, що виникають внаслідок проведення НС(Р)Д, також необхідно враховувати низку обставин, що вказують на ризики, пов'язані з їх застосуванням.

У першу чергу – щодо винятковості таких заходів. Доцільність проведення негласних слідчих (розшукових) дій (оперативно-технічних, розвідувальних заходів) у конкретних випадках, як їх використання впливає на рівень протидії злочинності, наскільки обмеження прав людини під час їх проведення є виправданим, та як у подальшому це впливає на авторитет правоохоронних органів і забезпечення прав людини. Надмірне використання правоохоронними органами можливостей НС(Р)Д призводить до втрати громадянами впевненості у забезпеченні їх прав і свобод, «поглиблюється прірва» між державою і суспільством, виникають корупційні ризики щодо використання негласно одержаної інформації про приватне життя не в інтересах кримінального судочинства, а «на замовлення» зацікавлених осіб, використання таких можливостей для протиправного сприяння у конкурентній боротьбі комерційних структур.

Іншим, не менш важливим питанням, є забезпечення належного та ефективного судового контролю у цій сфері. Якщо переважна більшість клопотань про проведення НС(Р)Д слідчими суддями задовольняється, а статистичний облік щодо ефективності використання результатів НС(Р)Д у кримінальному судочинстві не здатний продемонструвати об'єктивну картину доцільності їх проведення та забезпечення балансу

інтересів держави і громадянина, чи є такий судовий контроль належним?

Нажаль, ґрунтовних досліджень, що показали б зв'язок між рівнем застосування технічних засобів, кількістю проведених НС(Р)Д та рівнем злочинності, не проводилося. Тож і оцінити за статистичними чи іншими об'єктивними аналітичними даними виправданість обмежень прав і свобод під час їх проведення, – неможливо.

Поряд з цим, довести факт надання-одержання неправомірної вигоди, збуту наркотичного засоби чи зброї без негласної фіксації розмов, передачі грошей та предметів, в умовах сьогодення та з урахуванням судової практики, стало практично неможливим. Використання злочинними угрупованнями спеціальних технічних засобів як для негласного зняття інформації так і для протидії цьому, перехід значної кількості досвідчених співробітників правоохоронних органів у приватні структури, у тому числі й ті, що займаються протиправною діяльністю, суттєво ускладнюють одержання та фіксацію доказів протиправної діяльності таких груп без проведення НС(Р)Д. За наявності кваліфікованого захисту, довести узгодженість спільних дій, розподіл ролей, спрямованість умислу без фіксації таких процесів за допомогою технічних засобів, – надзвичайно складно. Використання під час розробки злочинних груп та організацій таких форм як негласне співробітництво та виконання спеціального завдання демонструють свою ефективність протягом сторічч і їх основні організаційні засади практично залишаються незмінними. Проте, якщо мова йде про технічні засоби, майже не щодня з'являється нове обладнання, програми та програмні комплекси з новими технічними можливостями. Більш автономні, більш компактні, з більшим діапазоном зняття інформації чи проникаючою здатністю. Фактично, у середовищі правоохоронних органів давно намітилися тенденція «технологічних перегонів», в яких спеціальні технічні підрозділи, намагаючись «утриматися на гребні хвилі», відслідковують технічні новинки, нові методики зняття, фіксації інформації, її систематизації, аналізу та обробки.

Але суттєва технічна модернізація засобів зняття та фіксації інформації не зробила «прорив» у протидії злочинності, насамперед її корупційних проявів, організованих форм. Більш широке застосування засобів аудіо-, відеоконтролю під час документування злочинів, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів та їх аналогів призвело до масового поширення злочинцями «безконтактних» форм збуту – через спеціальні закладки, а досягнення домовленостей на їх збут – через соціальні мережі, месенджери тощо.

Збільшення технічних можливостей правоохоронних органів щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, розширення кола органів, уповноважених на проведення зазначеного

НС(Р)Д, – надзвичайно сприяло виникненню секретних чатів, використання «сірих» телефонів, сім-карт та телефонних номерів інших країн.

Поряд з цим збільшується кількість судових проваджень за фактами протиправного використання працівниками правоохоронних органів технічних засобів контролю, незаконного одержання та збуту інформації про телефонні з'єднання, «прослуховування на замовлення», збут спеціальних технічних засобів. При цьому, навіть кількість вироків у справах цієї категорії жодним чином не дає уяви про масштаб застосування правоохоронними органами власних можливостей для контролю за поведінкою громадян. Однією з причин такої тенденції є таємність проведення НС(Р)Д, що хоча і є необхідною їх властивістю, проте надає можливість уникати належного контролю з боку держави та суспільства.

INTERNATIONAL AND NATIONAL MECHANISMS OF GUARANTEEING THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF VICTIMS IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT

Batiuk Oleg

*Candidate of Law Science, Associate Professor,
Associate Professor of Political Science, Management and State Security
Lesia Ukrainka Volin National University
Lutsk, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-2291-4247*

Niczyporuk Janusz

*Prof. dr hab. Kierownik Katedry postępowania administracyjnego
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin, Polska
ORCID ID: 0000-0003-1632-1784*

Problem statement and its connection with important scientific or practical tasks. The protection of civilians, the wounded and the sick, as well as prisoners of war and children, is confirmed by the provisions of the first Additional protocol to the Geneva Conventions [1]. They extend the scope of such protection to any person under the authority of a party, which is involved in the conflict and do not enjoy a more favorable treatment under the Geneva Conventions in the context of an international armed conflict[1]. The commission of a number of acts is prohibited and will remain prohibited